

мотиви «зірка», «безкінечник», «кривульки», різні варіанти поєднань геометричних фігур, схожих на мотиви, що використовують американці у своїх квілтах. Сучасному художнику-дизайнеру відкриваються широкий простір у виборі мотивів для створення креативної ідеї, на основі орнаментальних традицій минулих століть. Квілтинг – мистецтво, яке перебуває у постійному різноплановому пошуку. Гармонійним поєднанням кольорових та геометричних рішень можна досягти витонченого колориту, що надасть традиційному геометричному орнаменту нового звучання. Можливість створення різного образу та багата колірною гама клаптикових речей притягують до себе увагу і можуть бути використані у сучасному дизайні етнографічного забарвлення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Банакина Л. Лоскутное шитье. Техника. Приемы. Изделия / Банакина Л. – М. : АСТ Пресс, 2006. – 67 с.
2. Зайченко В.В. Вишивка козацької старшини. Техніки. Альбом. / Зайченко В. В. – К. : Родовід. 2006. – 45 с.
3. Katharine Gurrer. The Encyclopedia of Quilting and Patchwork Techniques / Katharine Gurrer. – Sterling Publishing Company Incorporated. 2005. – 56 с.
4. Кара-Васильєва Т.В. Українська вишивка / Кара-Васильєва Т.В., Чорноморець А. Д. – К. : Либідь. 2002. – 124 с.
5. Ніколаєва Т.О. Український костюм. Надія на ренесанс. / Ніколаєва Т.О. – К. : Дніпро. 2005
6. Рольф Криста Пэчворк: Квадраты и треугольники / Рольф Криста. – М. : Арт-родник, 2010. – 75 с.
7. Сецинский Е. Программа: а) для собирания сведений этнографических о пасхе и ближайшем к ней времени; б) для собирания писанок и вышивок / Сецинский Е. // Православная Подолия. – 1906. – № 2. – С. 6.
8. Стан Т.С. Майстри декоративно-прикладного мистецтва Хмельниччини / Стан Т.С. – Хмельницький, 2006. – 56 с.
9. Штауб-Вахмут Б. Пэчворк и квилт. Лоскутное шитьё / Штауб-Вахмут Б. – М. : Профиздат, 2007. – 121 с.
10. <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/403/1/Tumkiv.pdf>

*Оксана Сиротенко
(Хмельницький, Україна)*

РОЗРОБКА ГРАФІЧНИХ МОДЕЛЕЙ ОРНАМЕНТУ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ВИШИВКИ ДЛЯ ОЗДОБЛЕННЯ ДИТЯЧОГО ОДЯГУ

Розроблені графічні моделі базових та типових основ орнаменту української національної вишивки шляхом структурування візерунків орнаменту. Встановлено, що принцип побудови основ орнаменту базується на законах геометричної симетрії. Запропоновано спосіб побудови сукупності модифікованих схем орнаменту на вихідній базовій основі.

Ключові слова: орнамент, рапорт, мотив, елемент, графічна модель, базова основа орнаменту, типова основа орнаменту, модифікована схема орнаменту.

Graphic models of basic and typical foundations of the Ukrainian national embroidery ornament by structuring patterns ornament are developed. It was established that the principle of building the foundations ornament based on the laws of geometric symmetry. We have proposed the method for constructing set of the modified ornament schemes on the original basis.

Keywords: ornament, report, motif, element, graphic model, the basic foundation ornament ornamentation typical basis, the modified circuit ornament.

Постановка проблеми. Оздоблення сучасних швейних виробів ручною вишивкою залишається одним із найбільш актуальних способів декорування не лише жіночого та чоловічого, але й дитячого одягу. Характерною особливістю української національної вишивки є велика різноманітність технік вишивання та видів орнаментів. Однак, при цьому вони характеризуються чіткою ритмічністю та сталістю окремих орнаментальних сполук [1]. Це дозволяє виконати структурування будови орнаменту, виділити його основні складові одиниці та дослідити принцип їх взаємозв'язку.

Низкою вчених були розроблені методи опису складних симетричних зображень-орнаментів української вишивки, які базуються на алгоритмах формалізації груп перетворень зображень на основі осьових симетрій, мові опису мінімальних рисунків та алгоритмах формалізації рапортів [2, 3, 4].

Розробка базових модулів орнаментів української національної вишивки є актуальною на сьогодні, оскільки дозволяє формалізувати різноманіття схем вишивки та уніфікувати їх складові елементи.

Виклад основного матеріалу. З давніх-давен наші пращури намагалися прикрасити свій одяг, зробити його святковим, урочистим, радісним, тому речі, які їх оточували, вони оздоблювали різними орнаментами. З особливою любов'ю та трепетом матері відносились до своїх дітей і тому прикрашали їхній одяг, в першу чергу, задля оберегу, а вже потім – для краси.

Спочатку виникнення дитячі вишиванки були однаковими по всій території України і не суттєво відрізнялися від одягу для дорослих. Місця розташування вишивки залишалися незмінними.

Сьогодні існує велике різноманіття ділянок оздоблення сорочок для хлопчиків, хоча класичні варіанти залишаються без змін і до тепер. Частіше за все типовими зонами декорування сорочок-вишиванок сьогодні є: комір, манжета та маніжка або вставка по лінії грудей (рис. 1); в особливо святкових варіантах – низ виробу (рис. 1, в); в коротких рукавах – низ рукава (рис. 1, в); у відкладних комірках – край відльоту та кінці коміра (рис. 1, г).

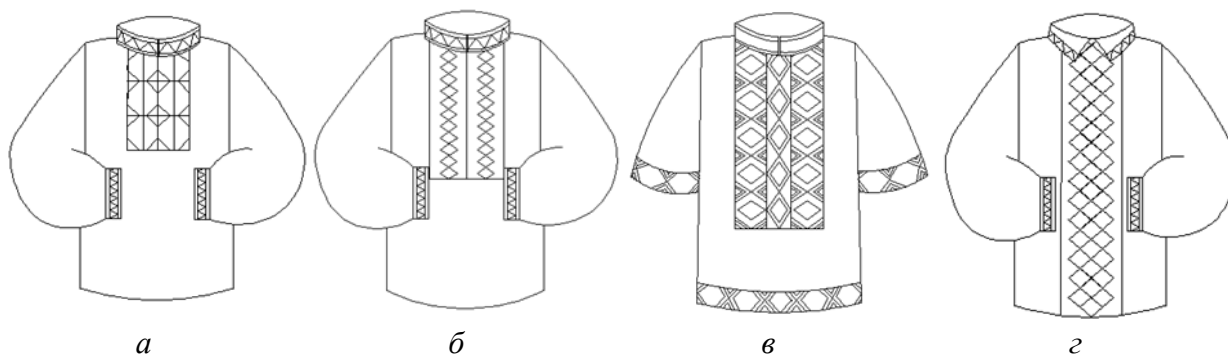

Рис. 1. Типові зони декорування сорочок-вишиванок для хлопчиків

Дослідження 100 сучасних сорочок-вишиванок для хлопчиків вказують на те, що в них зустрічаються 3 основні класи орнаментів (рослинний, геометричний, зооморфний) та змішаний (геометричний з рослинним). Однак, серед них найчастіше (80%) зустрічається геометричний орнамент, що властивий всій слов'янській міфології. В ньому у вигляді геометричних фігур зображені: квадрати, круги, ромби, трикутники, заповнені різними стилізованими мотивами, а також образами рослинного і тваринного світу, геометричні фігури [2]. Їх будова досить проста та лаконічна, що чітко вирізняється серед дрібних елементів, а форма чітка та виразна, що вільно описується простими геометричними фігурами. Їх однотипність дозволяє структурувати будову геометричного орнаменту від найпростішого контуру до найдрібнішого елементу.

За теорією Є.А. Антоновича, Р.В. Захарчука-Чугай, М.Є. Станкевича [5] вся різноманітність орнаментальних форм підпорядковується математичним законам симетрії і зводиться до трьох основних категорій: розети, бордюри та сітки.

В дитячих сорочках такі декоративні ділянки, як комір та манжета, частіше за все оздоблюють бордюрами. Принцип їх побудови підпорядковується 7 стрічковим видам симетрії (рис. 2), розглянутим в [6].

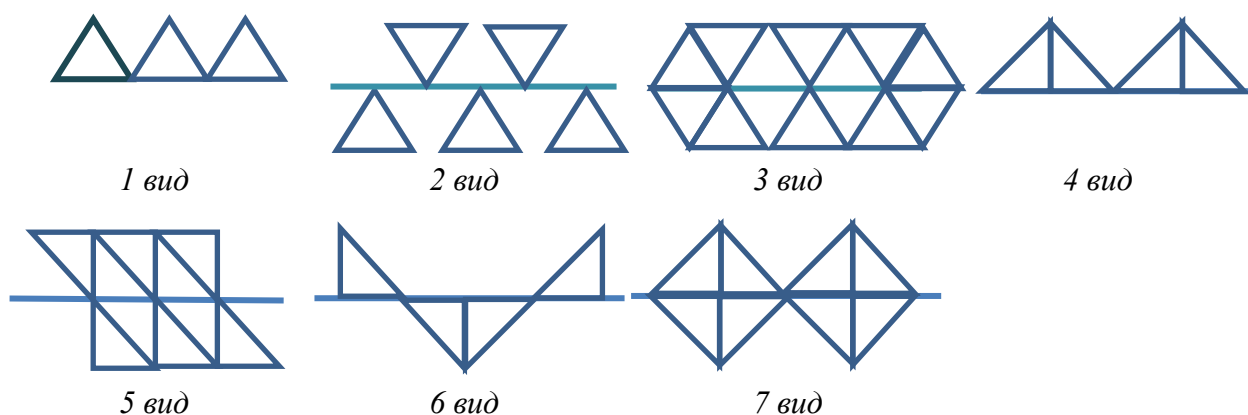

Рис. 2. Види стрічкової симетрії, що використовуються при розробці орнаментів української національної вишивки

Розети створюють шляхом вписування у ромб або в квадрат стилізованих зображень квітів та їх елементів. Такі види орнаменту зустрічаються здебільшого в орнаментах для вставок та маніжок дитячих сорочок. Вони вирізняються великою площиною заповнення та завжди є центром композиції.

Рис. 3. Види обертової симетрії, що використовуються при розробці орнаментів української національної вишивки

В українському національному одязі сітчасті орнаменти використовуються з певним обмеженням. Це пояснюється структурою тканини або канви, що накладала обмеження на положення стібків і вони не могли бути розташовані під кутом до ниток основи і утку [7]. Відповідно в дитячих вишиванках зустрічається лише п'ять систем вузлів (рис. 4), із досліджених А.П. Баришніковим [8] як таких, що лежать в основі українського національного орнаменту.

Рис. 4. Характеристика сіток, що використовуються для створення сітчастого орнаменту

Розглянуті варіанти принципів створення елементів орнаменту дозволяють структурувати композицію орнаменту від найбільших до найменших його складових частин і розробити графічні схеми основ орнаменту. Основа орнаменту – це спрощена схема орнаменту, яка містить систему геометричних контурів рапортів, що розташовуються в певній послідовності один відносно одного і заповнені дрібними елементами та мотивами. Згідно з дослідженнями [3], кожен орнамент складається з

підорнаментів, що, в свою чергу, поділяються на рапорти і мінімальний рисунок.

У результаті дослідження 100 схем геометричних орнаментів вишивок для хлопчиків становлено, що вони є подібними за геометричною будовою основи орнаменту та елементами його внутрішнього наповнення – мотивами. Дослідження подібності внутрішньої будови орнаменту, дозволило розробити 7 груп графічних моделей базових основ орнаменту – для оздоблення маніжки (рис. 5, а) та 8 груп – для коміра та манжети (рис. 5, б).

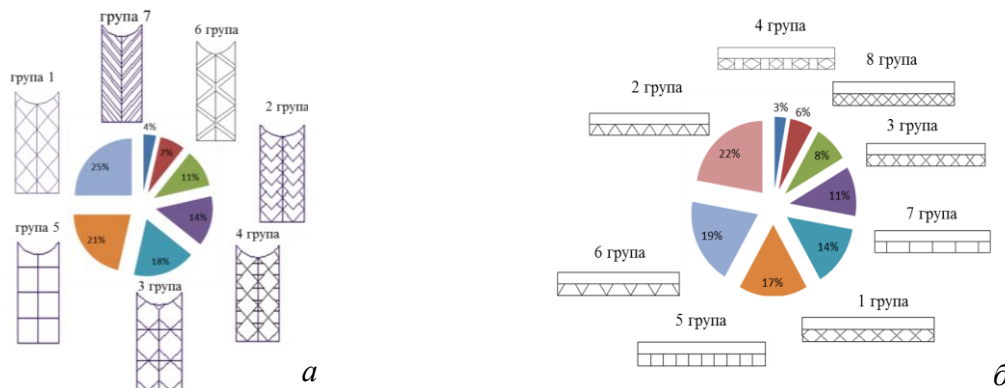

Рис. 5. Характеристика графічних моделей базових основ геометричного орнаменту: а) маніжки; б) коміра та манжети

Графічні моделі базових основ геометричного орнаменту будуються за законами симетрії шляхом повторення рапорту, що лежить в їх основі. Наприклад, значна частина орнаментів маніжки будується за принципом паралельного перенесення (рис. 6, а); в 2 групі – шляхом паралельного зміщення одного і того ж рапорту вздовж осі переносу (рис. 6, б); в 3 групі – шляхом паралельного перенесення із розтягом рапорту вздовж осі переносу (рис. 6, в).

Рис. 6. Схеми перетворень, які використовуються для побудови основи орнаменту маніжки

Відповідно в оздобленні маніжки (рис. 5), найчастіше зустрічаються орнаменти, побудовані з послідовно розташованих ромбів (група 1) або ромбів, що накладаються за принципом ланцюга (група 2); з видовжених ромбів (група 3); з ромбів, що накладаються на поперечні смуги (група 4); квадратів (група 5); з трикутників (група 6); з косих смуг (група 7).

При побудові основ орнаменту коміра та манжети, які за своєю структурою належать до категорії стрічкових, використовують принципи перетворень досліджені І.О. Засорною [7]: паралельне перенесення; паралельне перенесення зі зміщенням; дзеркальна симетрія з вертикальною віссю; дзеркальна симетрія з горизонтальною віссю (рис. 7).

Відповідно в оздобленні коміра та манжети (рис. 5) також зустрічаються орнаменти побудовані з ряду послідовних трикутників, (група 2) та видовжених ромбів (група 3); квадратів (група 5); ромбів (група 8). При цьому зустрічаються ще візерунки, побудовані на основі послідовно розташованих ромбів (група 1); ромбів скомбінованих з прямокутниками, які по чергово повторюються один за одним (група 4); прямокутників (група 7).

Рис. 7. Схеми перетворень, які використовуються для побудови основи орнаменту манжети

Аналіз внутрішнього наповнення базової основи орнаменту вишивки вказує на те, що всередині основи відбувається повторення форми зовнішнього контуру у фігурах менших розмірів, що є внутрішнім контуром орнаменту. Аналіз однотипності комбінації зовнішнього та внутрішнього контурів орнаменту дозволив розробити 7 груп графічних моделей типових основ орнаменту маніжки (рис. 8) та 8 груп – типових основ орнаменту коміра та манжети (рис. 9).

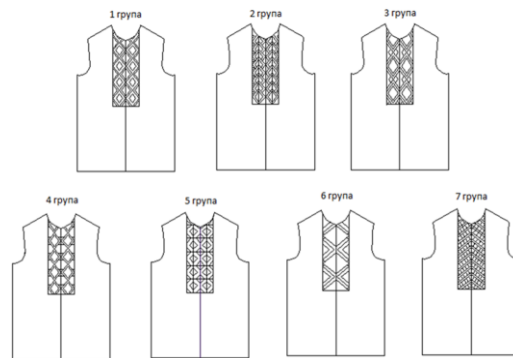

Рис. 8. Різновиди типових схем орнаменту маніжки

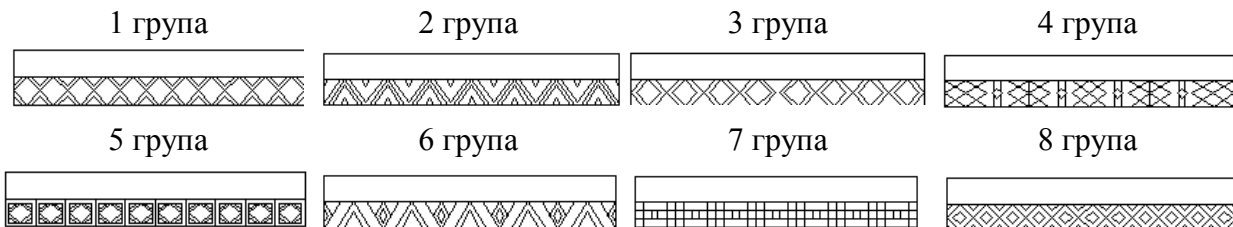

Рис. 9. Різновиди типових схем орнаменту коміра та манжети

Дослідження внутрішнього наповнення орнаменту вказує на те, що до складу різних типових схем орнаменту входить ряд подібних дрібних елементів – мотивів (рис. 10): простий ромб та ромб з вусиками, зірка, яблуневий цвіт, хрест, хміль, восьмиріжка, простий хрест, розетка.

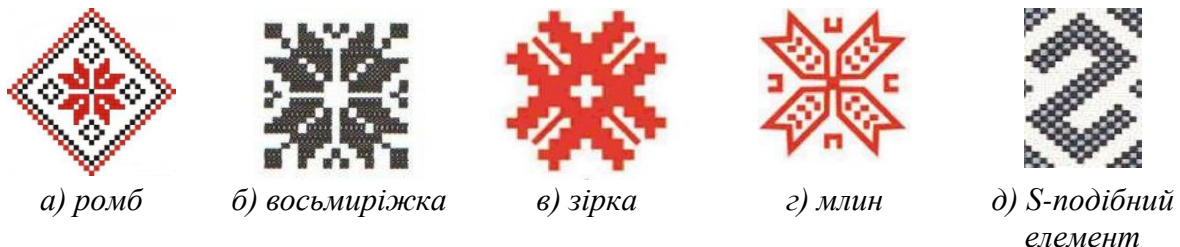

Рис. 10. Різновиди елементів вишивки геометричного орнаменту

Шляхом комбінування цих елементів з графічними моделями типових основ орнаменту отримують значне різноманіття їхніх модифікованих схем (рис. 11).

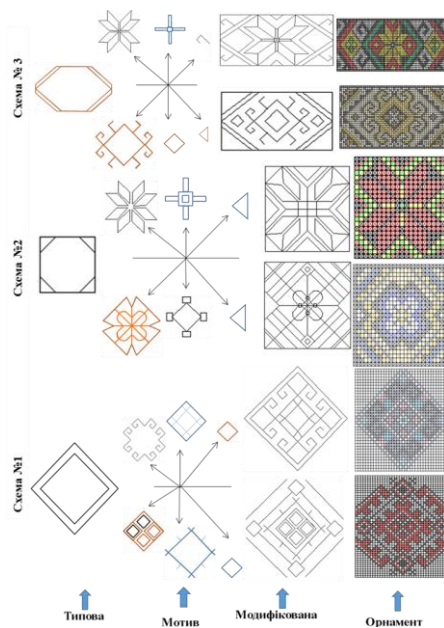

Рис. 11. Схеми модифікованих схем орнаменту української національної вишивки

Будова орнаментів вишивки структурується від базової основи до її внутрішніх елементів, що в межах наповнення основи багатократно повторюються, розташовуючись один відносно одного за принципом повороту, паралельного перенесення, зміщення та дзеркального відображення.

Відповідно процес побудови орнаменту аналогічний процесу його структурування, що передбачає вибір базової та типової основи орнаменту, наповнення її внутрішніми контурами та вписування в них окремих елементів та мотивів за законами геометричної симетрії.

Висновки. Розробка системи графічних моделей базових та типових основ орнаменту дозволила сегментувати всю сукупність геометричних схем вишивки на окремі групи, які характеризуються однаковою будовою основи рапорту та подібністю її внутрішніх елементів.

Запропонований принцип структурування геометричного орнаменту, може бути використаний при вивченні будови інших класів орнаментів з метою розробки базових модулів орнаментів української національної вишивки в цих групах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Азарцева Л.С. Семіотичний аналіз українського орнаменту. – *Культура України. Випуск 46, 2014.* – УДК [7.016.4:745/749]:930.85(477.75).
2. Булгакова-Ситник Л. Подільська народна вишивка (етнографічний аспект) / Людмила Булгакова-Ситник. – Львів : Інститут народознавства НАН України, 2005. – 338 с.
3. Настасія Марусик. Буковинське вишиття і ткацтво. Знаки – символи. – Київ – Чернівці, 2011 р. – 80 с. іл.
4. Шандро Мирослава. Гуцульські вишивки – Клуш-Напока: Критеріон; Чернівці: Видавничий дім Букрек, 2005. – 104 с.; іл.
5. Антонович Є.А., Захарчук-Чугай Р.В., Станкевич М.Є. Декоративно-прикладне мистецтво. – Львів, 1992. – 272 с.
6. Шубников В.А. Симметрия в науке и искусстве / В.А. Шубников, В.А. Копцик. – М. : Наука, 1972. – 340 с.
7. Засорнова І.О., Славінська А.Л. Практичне використання методики створення і розміщення орнаментів вишивки на деталях швейних виробів// *Технологія і матеріалознавство швейних виробів: збірник наук. праць.* – Луганськ: СНУ ім. В. Даля, 2013. – С. 22-28.
8. Барышников А.П. Основы композиции / А.П. Барышников, И.В. Лямин. – М.: Трудрезервиздат, 1951. – 188 с.